

Apostlagärningarna 19. Övers och komm: Bo Giertz

Apostlagärningarna Kapitel 19 Efesus blir ett nytt centrum för missionen (Apg 19:1–10)
Översättning

Medan Apollos var i Korint kom Paulus fram till Efesus, sen han färdats genom de inre delarna av landet. Han träffade på några lärjungar och frågade dem: Fick ni den helige Ande när ni kom till tro? De svarade: Vi har inte ens hört att den helige Ande har kommit. Han frågade dem: Vad var det då för dop ni fick? De svarade: Johannesdopet. Då sade Paulus: Johannes döpte med ett bättringens dop och sade till folket att de skulle tro på den som kom efter honom, alltså på Jesus.

När de fick höra det, lät de sig döpas i Herrens Jesu namn. När då Paulus lade händerna på dem kom den helige Ande över dem att de talade med tungor och profeterade. Inalles var det omkring tolv män.

Så gick han till synagogan och predikade under tre månader med stor frimodighet och talade övertygande om Guds rike. När några förhärdade sig och inte ville tro utan talade illa om ”Vägen” inför hela församlingen, vände han dem ryggen, tog lärjungarna med sig och predikade dagligen för dem i Tyrannus hörstal. Under två år fortgick detta så att alla invånarna i Asien fick höra Herrens ord både judar och greker.

Kommentar

Efter den långa färden genom höglandet i det inre av Mindre Asien kommer Paulus så fram till Efesus, den största bland hamnstäderna på Egeiska havets östsida. Vi har nyss hört att där fanns en grupp kristna, bland vilka Apollos hade verkat. Paulus tycks ha börjat med att bekanta sig grundligare med dem. Till hans stående frågor måste ha hört, hur det gick till när de blev döpta. Hade de fått den helige Ande? Till sin förvåning fick han av en grupp män det svaret, att de inte ens hört talas om att man kunde få den. Som judar hade de givetvis hört talas om Anden, men om pingsten visste de tydligen ingenting. Paulus frågar då vad de fått för slags dop, och det befanns att de – liksom Apollos – blivit döpta med Johannesdopet. Paulus förklarar för dem hur det var med Johannes. Han var förelöparen, som pekade på den som skulle komma och som alla skulle tro på. Hans dop var ett bättringens dop. Det var något som människor gjorde, en bekännelse och en bekräftelse på att man gjorde bättring. Men det kristna dopet var något annat. Det var Guds verk. Den som döptes fick den helige Ande. Alltså skulle dessa män döpas på nytt. Det är den enda gång vi hör talas om ett omdop i Nya Testamentet. Bättringens och bekännelsens dop räckte inte.

Av apostlarna var åtminstone några från början Johanneslärjungar. De hade säkert fått Johannesdopet. Vi hör sedan aldrig talas om att de döptes på nytt. Detsamma gäller alla de lärjungar som följde Jesus och kom att bilda kärnan i urförsamlingen. Troligen menade man att eftersom Jesus själv tagit dem in i sitt rike, redan under sin livstid, och sedan skänkt dem Anden på pingstdagen, behövde de inte döpas. Dopet skulle ju skänka just detta: Riket och Anden. Det var Jesu sätt att handla när han nu inte längre vandrade omkring bland människorna.

När Paulus nu lade händerna på dem i samband med dopet, fick de den helige Ande. Det yttre beviset var detsamma som på pingstdagen och i Kornelius hus: de talade med tungor. Dessutom kunde de ”profetera”: de talade inspirerat till uppbyggelse och förmaning.

Detta är fjärde gången vi hör talas om att Anden ”kom över” eller ”föll över” en grupp människor. Alla fyra gångerna är det fråga om ett kollektiv, en grupp människor som för första gången blir delaktig av Anden, och varje gång inne det att Gud tillkännager, vilka som hör med till hans kyrka: först urförsamlingen, sen samariterna, sen hedningarna och nu till slut Johanneslärjungarna. I detta sista fall ligger tonvikten på att också de måste döpas. Alla dessa fyra tillfällen har alltså betydelse som en uppenbarelse av Kyrkans universella omfattning och om nödvändigheten att höra dit. Andeutgjutningen får ses som ett särskilt tecken, som markerar en milstolpe i Kyrkans historia. Om ett individuellt andedop av en enskild människa talas det aldrig i Nya Testamentet. Det ansågs självklart att den som var döpt med det kristna dopet hade fått Anden som gåva.

När Paulus alltså fått allt i ordning i den grupp av kristna som redan fanns, vände han sig till synagogan. Där upprepades det kända mönstret. Somliga hälsade evangeliet med glädje, andra blev mer och mer fientliga. När motståndarna började störa gudstjänsten, bröt Paulus upp med dem som ville ta emot evangeliet. Han skaffade sig en annan lokal, tydligen en hörstal som ägdes av en viss Tyrannus, kanske själv en retor eller filosof som höll föreläsningar. Enligt den ”västliga” texten undervisade Paulus här mellan klockan 11 och 4. Det kan stämma. Vid den tiden tog man siesta och allt arbete brukade stå stilla. Också de som var slavar kunde få en ledig stund, fast de – liksom Paulus – fick offra vilan under de hetaste timmarna, den som vanligt folk ansåg outhärlig.

Enligt Pauli egna ord (20:31) verkade han sammanlagt tre år i Efesus. Vi vet inte säkert när han kom dit. Det kan ha varit på hösten 52, men troligare är nog att det var på våren 53, eftersom han tycks ha brutit upp därifrån ett stycke in på året 56.

Det blev en tid av framgångar. Inte bara Efesus fick en stor församling, utan evangeliet spred sig också till grannstäderna. Troligen var det nu som det grundades församlingar i Lykosdalen tjugo mil in i landet: Kolosse, Laodicea och Hierapolis. När Lukas talar om ”Asien” får vi komma ihåg att han menar den romerska provinsen Asien, eller snarare dess västliga del, en kuststräcka ungefär så lång som vår västkust.

Väckelsen i Efesus (Apg 19:11–20)

Översättning

Gud utförde också märkliga kraftgärningar med Paulus som redskap. Det hände rentav att krämporna vek och de onda andarna for ut, när folk tog tygstycken eller klädesplagg som varit i beröring med hans kropp och lade dem på de sjuka. Även några kringvandrande judiska andebesvärjare tog sig före att nämna Herrens Jesu namn över dem som var besatta av onda andar. De sade: Jag besvär dig vid den Jesus som Paulus förkunnar. Det fanns sju söner till en viss Skevas, en judisk överstepräst, som gjorde på det viset. Men den onde anden svarade dem: Jesus känner jag och Paulus vet jag vem det är men vilka är ni? Och mannen som var besatt rusade på dem, övermannade dem och slog dem så illa att de måste fly ur huset, nakna och blodiga. Saken blev bekant för allt folket i Efesus, både judar och greker och fruktan kom över dem alla så att Herrens Jesu namn blev prisat bland dem.

Många av dem som kommit till tro bekände sina brott och berättade vad de gjort. Åtskilliga hade sysslat med svartkonst och kom nu med sin böcker och brände upp dem i allas åsyn. Man räknade samman deras värde och kom till 50 000 silverdrakmer. Så spred sig ordet och blev befast genom Herrens kraft.

Kommentar

Medan allt detta tilldrog sig, tycks Lukas ha vistats i Filippi. Ryktet om händelserna i Efesus nådde säkert också dit. Dessutom fick Lukas träffa alla ledarna för församlingen, när han följde Paulus till Jerusalem. Man märker att han skildrar vad han hört av ögonvittnen.

Det inträffade märkliga händelser. ”Kraftgärningar” hade Paulus gjort också i Korint (2 Kor 12:12). Men här i Efesus fick han rykte som undergörare, ett rykte som ibland måste ha varit besvärande för honom. Man visste att berätta om de märkligaste ting som hade skett, också med hjälp av klädesplagg som man på ett eller annat sätt kommit över. Det fanns yrkesmässiga undergörare som gärna skulle ha velat göra liknande kraftgärningar – alldeles som Simon i Samaria. Ofta var de judar, eller också använde de sig av besvärjelser som innehöll judiska namn, både på Herren och hans änglar. I Efesus fanns en hel släkt, söner till en man med påbrå från någon översteprästerlig familj. De försökte sig på att använda Jesu namn, m förödande resultat för sig själva.

Sådana händelser gjorde givetvis intryck på de utomstående. Det var säkert sådant man talade om när ryktet om den nya tron spreds över landet. Men de som började lyssna på allvar fick annat att tänka på. Liksom vid alla verkliga väckelser blev det en uppgörelse med synder och brott i det förflutna. Också sådant som ingen kunnat veta kom nu i dagen. Bland annat avslöjades det hur många som sysslat med magiska konster och annan vidskepelse, för att skaffa sig fördelar eller kanske för att skada andra. Den gamla vidskepelsen – som satt djupt rotad i antikens människor – fick en knäck. Det gick som i våra svenska bygder på 1800-talet: där väckelsen gick fram, där blev det slut med signerierna och tron på huldror och troll. I Efesus blev det också bokbål. Man kom med sina svartkonstböcker, dyrbara samlingar av hemliga formulär – av det slag som ännu kan beskådas i många av Europas museer – och brände upp dem. De hade kostat stora pengar. Men man var konsekvent i sin tro och sålde dem inte. De var något ont som skulle förintas.

Nya planer (Apg 19:21–22)

Översättning

När detta var slutfört föresatte sig Paulus att resa till Jerusalem och på vägen besöka Makedonien och Akaja och sade: När jag varit där måste jag också komma till Rom. Till Makedonien skickade han två av sina medhjälpare, Timoteus och Erastus. Själv stannade han någon tid kvar i Asien.

Kommentar

Paulus ägnade alltså flera år åt arbetet i Efesus. Det var en strategisk punkt, som visade sig få avgörande betydelse för kristendomens utbredande. Men Paulus slog sig inte till ro. Vi vet genom hans brev, att han under dessa år gjorde åtminstone en resa till Korint. I Efesus kom Första Korintierbrevet till, möjligen också Galaterbrevet. Båda vittnar om hur Paulus följde utvecklingen i de församlingar han grundat, hur han tog itu med missförhållanden, gav riktlinjer och svarade på frågor.

Men Paulus välvde nya planer. Under dessa år hade han organiserat en stor insamling till den fattiga urförsamlingen i Jerusalem. Den ville han nu överlämna. På vägen skulle han göra en visitationsresa genom Grekland. Han sände två medarbetare i förväg till Makedonien. Men han syftade längre. Han ville ta språnget över till Italien och nå fram till Rom.

Det stora upploppet (Apg 19:23–40)

Översättning

Vid den tiden blev det ett stort upplopp för Vägens skull. Det berodde på en viss Demetrius, en silversmed som gjorde bilder i silver av Artemistemplet och skaffade hantverkarna en betydande inkomst. Han samlade dem och alla arbetarna i yrket och sade: Kamrater, ni vet att vårt välstånd beror på detta arbete. Men nu kan ni både se och höra, att den där Paulus har lyckats övertala en massa människor att avfalla, inte bara i Efesus utan nära nog i hela vår provins genom att säga att sådana gudar som är gjorda av människohänder inte är några gudar. Risker är nu inte bara att vårt yrke kommer i vanrykte utan också att den stora gudinnan Artemis tempel inte längre räknas för nånting. Då kommer hon att förlora sin storhet hon som dyrkas i hela Asien och överallt i världen.

De som lyssnade blev förbittrade och började ropa: Stor är efesiernas Artemis! Uppståndelsen spred sig över staden och i samlad trupp drog man till teatern. Folk grep två av Paulus följeslagare makedonierna Gajus och Aristarkus och drog dem med sig. Paulus ville ge sig in bland folket men lärjungarna lät honom inte gå. Också några medlemmar av stadens råd som var vänner till honom skickade bud och bad honom allvarligt att inte våga sig in på teatern. Där skrek den ene ett och den andre något annat, och folkförsamlingen var ett enda virrvarr. De flesta visste inte varför de hade kommit samman. Några i mängden kunde dock förklara saken för Alexander, som judarna skickade fram. Alexander gav ett tecken med handen och ville hålla

ett försvarstal inför de församlade. Men när de märkte att han var jude skrek de alla på en gång och i två timmar eller så höll de på att ropa: Stor är efesiernas Artemis! Men så lyckades stadens kansler lugna ner massan och sade: Medborgare i Efesus finns det någon enda människa som inte vet att vår stad fått uppdraget att vårda den stora Artemis tempel och hennes bild som fallit ned från himmelen? Allt detta är ju ovedersägligt och då bör vi hålla oss lugna och inte göra något överilrat. Ni har fört hit dessa människor fast de aldrig förgripit sig på templet och inte heller smädat gudinnan. Är det nu så att Demetrius och de hantverkare som håller med honom har sak mot någon så hålls det ting och det finns landshövdingar. Där kan parterna instämma varandra. Och är det något mera ni vill så får det klaras av vid den ordinarie folkförsamlingen. Nu riskerar vi ju rentav en anklagelse för uppror efter det här som hänt idag. Det finns inte något skäl till det. Vi kan ju inte ange någon rimlig orsak till en sådan här sammanrotning.

När han sagt det upplöste han folkförsamlingen.

Kommentar

Paulus sista tid i Efesus blev dramatisk. Framgången hade varit så stor att hedendomen kände sig hotad. Det stod stora ekonomiska intressen på spel. I Efesus fanns ett av antikens största tempel, med pelare höga som ett modernt femvåningshus. Det var vida större än Athens Partenon och räknades som ett av världens sju underverk. Där dyrkades "efesiernas Artemis". I äldre översättningar står det "efesiernas Diana", eftersom grekiska namn har brukat återges i sin latinska form, och grekernas Artemis ansågs ha sin motsvarighet i romarnas Diana. I själva verket dyrkades ingen av dem i Efesus. Här var det fråga om en urgammal kult av den Stora Modern, en fruktbarhetens gudinna, som hade dyrkats sen förhistorisk tid i Mindre Asien. Hennes bild påstods ha fallit ned från himmelen, och det kom ständigt nya skaror av pilgrimer till hennes tempel. Till deras tjänst gjorde stadens silversmeder små bilder i relief, där gudinnan avbildades mellan pelarna i sitt tempel. Man kunde ge dem som votivgåva till templet eller ta dem med sig hem som en amulett eller souvenir. De har hittats – både i silver och terrakotta – runt om i det romerska riket. För stadens silversmeder var det en lönande affär.

Nu kände sig smederna oroade av kristianernas framgångar. Som vanligt i antiken hade de en sammanslutning, något i stil med gamla tiders gillen. Demetrius var tydligen en av ledarna. Han förstod sig på sina kamrater. Först pekade han på deras ekonomiska intressen, och sedan vädjade han till deras lokalpatriotism och religiösa känslor. Upphetsningen steg, man tågade ut på gatan – förmodligen med standar, trummor och cymbaler. Talkörerna ekade och staden kom i rörelse. Paulus fick man inte tag på, men några av hans medhjälpare grep man, och så bar det iväg till teatern, mötesplatsen för folkförsamlingen.

Denna teater har grävts fram av arkeologerna. Den rymde minst 25 000 människor. Åskådarplatserna låg som vanligt i halvcirkel under bar himmel. Från de övre bänkraderna hade man en härlig utsikt mot havet och hamnen, med torget, den stora hamngatan och en rad praktbyggnader nedanför sig.

Tydligen strömmade människor till från alla håll, nyfikna och utan att veta vad oväsendet egentligen gällde. Att det var en demonstration för efesiernas stora gudinna kunde alla höra, och att det skett något som gjort hennes dyrkare ursinniga var lika tydligt. Men vad hade egentligen hänt?

Paulus befann sig hos några vänner. Han ville gå till teatern och tala till folket, men vännerna hindrade honom. Det kom också brådskande bud från några betydande tjänstemän – de kallades asiarker – som ville Paulus väl. De varnade honom för att ge sig ut bland de uppagiterade massorna.

I det sjudande folkhavet på teatern fanns också judar. De sände fram en viss Alexander, som vi annars inte vet något om men som tycks ha varit en känd person i staden. Han lyckades få reda på vad saken gällde och ville tala för att förklara att judarna inte hade något ansvar för vad de kristna gjorde. Han gav det vanliga tecknet som en talare använde för att be om tystnad, men så snart massan såg vem han var skrek den ännu värre. Man visste att judarna inte dyrkade efesiernas stora gudinna.

I två timmar höll man på. Det måste ha varit spännande timmar för Paulus och hans vänner. Vrålet från teatern hördes i hela staden. Tonfallet var inte att ta fel på. Och stadens egna myndigheter hade låtit förstå, att nu gällde det livet. Det är möjligt – fast inte säkert – att det är den situationen som Paulus syftar på, när han några månader senare skriver till Korint att han upplevt "en nöd som pressade oss så hårt att det gick över mänsklig förmåga, så att vi misströstade om allt, även om livet självt hade vi själva fällt en dödsdom över oss, för att vi inte längre skulle lita på oss själva utan på den Gud, som uppväcker de döda." Han räddade oss också ur denna yttersta dödsnöd…" (2 Kor 1:8f)

Det var stadens kansler som till slut lyckades lugna massorna. Han måste ha varit en förståndig karl, som visste att ta sina landsmän. Sen han försäkrat att deras stora gudinna hade en ställning, som ingen kunde sätta ifråga, bad han dem tänka på vad de höll på att ställa till. Efesus var en fri stad, som fick sköta sina egna angelägenheter inom de gränser som romarna dragit upp. Man hade rätt att hålla folkförsamlingar, men de skulle vara lagligen utlysta och riktigt genomförda. Och det hölls regelbundna ting, där prokonsuln själv tog emot klagomål. Dit kunde man vända sig. Romarna var känsliga för allt som luktade uppror och oroligheter, och slog de till så slog de hårt.

Det var klara fakta, som alla kände till, fast de drunknat i skränet och masspsykosens. Man fick tid att besinna sig. Alltså lydde man sin kansler och gick hem.

Copyrightregler:

Bo Giertz är upphovsman till såväl översättning som kommentar,
Nedladdning och utskrift av såväl översättning som kommentar får endast ske för personligt bruk,
All övrig användning av såväl översättning som kommentar måste godkännas av rättsinnehavarna samt
Stiftelsen bibelskolan.com åtar sig att förmedla eventuella förfrågningar om vidare användning av översättning och/eller
kommentar till rättsinnehavarna.

REGISTER:Nya Testamentet Apostlagärningarna